

УДК 94(477)

Оксана Муц

ПРЕСОВІ ВИДАННЯ УНДО – ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РУХУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті проаналізовано національно-демократичну періодику Східної Галичини, визначено роль тематичних публікацій у суспільно-політичному житті міжвоєнного періоду.

Ключові слова: періодика, Східна Галичина, суспільно-політичне життя, міжвоєнний період, національно-демократичні видання.

Наступ польської влади на національно-суспільне життя у Східній Галичині підштовхнув до згуртування усіх державницьких сил. Основою консолідації стали національні цінностей українців, піднесення культури і науки, моральних вартостей громадськості. Виходячи з цього, захист національного культурного життя українців стало одним із основних завдань, утвореної у 1926 р. політичної структури – Українського національно-демократичного об'єднання (далі – УНДО).

Основними положеннями програми якої були здобуття соборної незалежної демократичної Української держави, відстоювання принципу політичного самовизначення українського народу на західноукраїнських землях [1, с. 82].

Метою цієї статті є аналіз основних тенденцій висвітлення українських національних ідей на сторінках національно-демократичної преси та визначення їх впливу на суспільно-політичний та культурно-освітній-розвиток Західної України у міжвоєнний період. Дослідження проведене на основі аналізу публікацій періодичних видань, що були пресовими органами УНДО, як головного політичного об'єднання, що пропагувало ідеї націонал-демократії.

З метою популяризації своєї політичної програми, УНДО налагодило систему періодичних видань, котрі сприяли формуванню національної свідомості українства.

Національно-демократичні візії щодо культурного розвитку західноукраїнського краю у міжвоєнний період знаходили відображення в публікаціях щоденної газети "Діло", що з 1880 р. перетворилася на медійну трибуну українських національних сил.

Відзначимо, що "Діло" було найпопулярнішою газетою краю, офіційно не ставши партійним органом. Разом з тим, на сторінках часопису чітко простежувалося позитивне ставлення до діяльності УНДО. З перших днів існування партії, часопис певним чином долучався до формування її програмних засад та завдань. Відзначимо, що задовго до появи УНДО, на сторінках "Діла" висловлювалася думка про необхідність утворення такої політичної організації. Крім того, в редакції газети працювали практично усі сподвижники УНДО: Д. Левицький, В. Мудрий, І. Рудницький (Іван Кедрин) та інші. Очевидно, що в цьому відіграв важливу роль і Д. Левицький, редактор "Діла" упродовж 1923–1926 рр., а з 1936 р. – він очолював редакційну колегію. Саме він на сторінках газети опублікував статтю "УНДО і його завдання", поява якої свідчила про партійну приналежність газети [2, с. 1].

Відзначимо, що у доповідних записках до президії центрального проводу УНДО про значення друкованих органів для організаційної роботи, йшлося про те, що "Діло" рахують усі органом партії, але воно є фактично лиш прихильником партії, а дуже часті неприхильні голоси для змісту "Діла" не сприяють добру УНДО. Органом партії воно не є" [3, арк. 27]. Разом з тим, повітові народні комітети партії отримували вказівки щодо поширення "Діла". У 1934 р. деякі діячі вважали, що газета зможе "заступити українському громадянину чужинецьку пресу" [4, арк. 4].

Партійне керівництво УНДО усвідомлювало роль преси для політичної діяльності, а тому заручитися підтримкою такого часопису як "Діло" було дуже важливо. Так, на одному із з'їздів партії у 1926 р. додаткова резолюція стосувалася налагодження зв'язків преси з основними українськими установами, що зобов'язувало останніх надавати інформацію про свою роботу та плани [5, с. 287].

Характер висвітлення суспільно-політичного та культурно-освітнього життя в публікаціях газети краю співпадав із засадами діяльності УНДО. Так, редакція ставила за мету нейтралізувати вплив польської асиміляційної політики.

Основною темою, що знайшла відображення на сторінках "Діла" було становище українського шкільництва.

Державна шкільна програма формувалася без врахування національних інтересів українців. У газеті існували рубрики "На шкільні теми", "На педагогічні теми", присвячені публічним обговоренням освітніх проблем краю, зокрема реформам шкільництва, навчання українською мовою, розвитку рідного правопису, а також загальному аналізу навчального процесу в школах [6–8].

Відзначимо, що безкомпромісна освітня політика польського уряду мала на меті насамперед ускладнити можливості здобуття знань для українських дітей, а відтак і не допустити їх національного виховання. "Діло" перетворилося в трибуну виступу українських депутатів, зокрема на його шпальтах опубліковано законопроект про школи з українською, білоруською чи литовською мовами викладання [9, с. 4]. Газета висунула гасло "За право науки треба уміти постояти так, як за право до землі." Вона публікувала доповіді, виголошені на з'їздах товариства, які в основному стосувалися середнього шкільництва [10, с. 2].

На сторінках "Діла" публікувалися статті про виховання української молоді, що відповідали позиції УНДО з цього питання.

У рубриці "На культурно-освітні теми" висвітлювалася діяльність освітніх установ у Східній Галичині [11, с. 2]. Не менш важливою для виховання молоді була інформаційна боротьба з алкоголізмом, яку проводило "Діло". Зазначалося, що "якщо хочемо діждатися кращого завтра, то мусимо виповісти безпощадну боротьбу алкоголю", натомість пропагувалася участь в діяльності культурно-освітніх та економічних установ [12, с. 5]. Так, з нагоди місяця лютого – місяця боротьби з алкоголізмом, "Діло" пропонувало матеріально підтримати "Рідну школу", придбавши їх карти [13].

Завдання "Просвіти", насамперед, полягало у вихованні громадян. "Просвіта" – це одинокий найкращий вартовий українського духа, що веде нас усіх на шлях кращої долі" – саме така позиція декларувалася на сторінках "Діла" [14, с. 3].

З нагоди відзначення 60-ти річчя товариства видано номер газети, у якому публікувалися матеріали щодо діяльності та перспектив розвитку товариства. Роль "Просвіти" в національно-культурному житті Східної Галичини була надзвичайно важлива, оскільки вона зуміла перетворити українців із "сірої етнографічної маси в свідомий народ" [15, с. 3].

До сфери культурно-освітньої тематики, що висвітлювалася на сторінках газети входили література, мистецтво, релігія. "Діло" активно відстоювало права православної церкви в умовах панівного становища римо-католицизму, публікували статті, що засуджували ревіндикацію [16, с. 2], духовну цензуру [17, с. 2].

Газета "Діло" завжди позитивно оцінювала усі здобутки українців в культурі, освіті, економіці чи суспільно-політичному житті. Відзначимо, що основною тезою цих публікацій була державотворча ідея. Варто зауважити, що "Діло" намагалося об'єднати національний фронт задля збереження української державності. Навіть у переддень Другої світової війни газета дотримувалася своїх ідейних принципів, щоб "не було соромно за те, що українське політичне життя не пробудилося від омертвіння" [18, с. 1].

Таким чином, УНДО мало змогу пропагувати ідеї на шпальтах щоденника "Діло". В той же час об'єднання налагоджувало структуру партійної преси.

В контексті національно-культурного руху в Західній Україні міжвоєнного періоду варто відзначити газету "Свобода", засновану наприкінці XIX ст. Перевага часопису полягала в тому, що він уже був відомий і доступний для читацького загалу, що сприяло популяризації ідей УНДО в широкій верстві українства [19, с. 562]. Крім "Свободи", партійними органами були "Шлях нації" і "Національна політика".

Місячник "Шлях нації" почав виходити з 1935 р. (редактор – З. Пеленський, відповідальний редактор – Б. Бородайко). Його поява пов'язана з активізацією національно-політичних і культурних сил краю під керівництвом УНДО. Основними завданнями були висвітлення суспільно-політичного і культурного становища краю й інформування читачів про основні напрями діяльності УНДО. На думку редакційної колегії, реалізувати національні прагнення українства неможливо без популяризації національного мистецтва і культури загалом. Упродовж свого існування часопис прагнув реалізувати роль у збереженні української національної ідеї та сприяти її розвитку [20, с. 2]. Вказувалося на те, що українська література повинна виконувати два основних завдання – "формувати душі і культурну стать українства задля великої людської культурної творчості; стати фактором об'єднання українства в одну всенациональну спільноту" [21, с. 14].

Важливим чинником розвитку національної культури українців під владою Польщі, вважалося поглиблене вивчення історії [22, с. 7].

Часопис активно реагував на події, що відбувалися в культурно-освітньому житті радянської України. Відзначалося, що, незважаючи на більшовицьку політику, там відбувався розвиток української культури. Західноукраїнські національно-політичні сили мали допомогти зберегти ці здобутки [23, с. 3]. Разом з тим, зазначалося, що українізацією не можна назвати орієнтацією на українство, що призвело до поширення на західноукраїнських землях радянського фільства. Відзначимо, що на початку 20-х років УНДО вважало здобутки радянської України поступом української державності, однак в подальшому перейшло на антирадянські позиції.

Варто зауважити, що тематика "Шляху нації" була розрахована на більш підготовлених читачів. Основною тезою часопису було збереження та розвиток національної культури з метою формування Української державності.

Спробою об'єднання різних прошарків читацької аудиторії став тижневик "Національна політика", видання якого започатковано 25 грудня 1938 р. У вступній статті "Слово до читача" зазначав, що "Національна політика" виходитиме замість "Свободи" і висловлюватиме думки та ідеї УНДО. Його редакторами були С. Баран, В. Целевич, Р. Пашківський.

Тенденції щодо висвітлення національно-культурного життя західноукраїнського краю "Національною політикою" відповідали партійним позиціям УНДО. Основна увага акцентувалася на українському шкільництві. Так, часопис зреагував на розпорядження міністерства освіти Речі Посполитої від 25 листопада 1938 р. про проведення шкільного плебісциту, що дозволяло змінювати мову навчання у школах національних меншин. Це давало можливість, за бажанням батьків або обґрунтуванням шкільної влади, перетворити деяку частину польських шкіл на українські. Шкільна влада мала б інформувати батьків про можливість проведення плебісциту. Якщо така інформація була відсутньою або необ'єктивною, населенню рекомендувалося повідомляти кураторію Львівського шкільного округу і головний секретаріат УНДО [24, с. 2].

"Національна політика" надавала українським читачам інформацію юридичного характеру, висвітлюючи їхні права та застерігаючи від помилкових дій. Адже, коли учнями школи було більше 20 дітей-українців, це давало підставу для введення української мови як навчальної, тому кожен підпис був важливим [25, с. 3].

Критикувалася утравкізація, оскільки пропонувані двомовні школи були польськими. Такий стан середньо-освітнього шкільництва для українців зумовлював розвиток приватної освіти. Організацією останньої займалося товариство "Рідна школа", а тому на сторінках "Національної політики", "Свободи" лунали заклики підтримувати культурно-освітні установи [26, с. 1].

Часопис висвітлював питання університетської освіти, зазначаючи, що українці не мали можливості навчатися у польських вищих навчальних закладах, а також виїжджати на навчання закордон [27, с. 3].

"Національна політика" популяризувала діяльність "Просвіти", Рідної школи", "Сільського господаря", "Союзу українок", вважала їх рушієм національного життя, культурними осередками українства [28, с. 2; 29, с. 2; 30, с. 2].

Молодь розглядалася УНДО як рушій становлення Української держави, тому особлива увага приділялася їй національному вихованню. Основна увага зверталася вивчення історії, що мала стати засобом виховання національної свідомості та символом національної боротьби [31, с. 3; 32 с. 1], чільне місце в національному вихованні посідали твори Т. Шевченка, І. Франка та інших діячів української культури [33, с. 1; 34, с. 3].

На сторінках газети публікувалися виступи українських репрезентів у сеймі, відтак громадськість була проінформована про плани та дії польського уряду щодо українського населення Східної Галичини. Так, наприклад С. Баран, виступав з критикою законопроекту, що мав на меті передати бібліотеки у підпорядкування органів шкільної влади, що здійснювали б контроль книгозбірень, котрі потрапляли в бібліотеку [35, с. 2]. В. Мудрий зазначав, що "завдання української політики в Польщі – стояти на сторожі всього українського" [36, с. 2].

Варто зауважити, що "Національна політика" закликала українські національні часописи активніше висвітлювати суспільно-політичне життя українців Східної Галичини, наголошуючи на тому, що від "постави нашої преси в значній мірі залежить теж постава українських народніх мас, а зокрема, їх посиленна організаційна діяльність в терені" [37, с. 1].

"Національна політика", виходячи з основних засад партійної програми, поширювала ідеї національного виховання, розвитку української школи, популяризувала просвітні товариства. УНДО було чи не єдиною політичною структурою, що змогла налагодити видання повітових партійних часописів. Так, у Тернопільському воєводстві з 1 листопада 1928 р. відновлено видання "Подільського голосу", на шпальтах якого висвітлювалися політичні, господарські та освітні питання. У статті "Наші завдання" вказувалося на тому, що "під цю пору одна тільки українська партія в Галичині держить високо жовто-блакитний самостійницький стяг, а нею є Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО)... як послідовні українські націоналісти знаходимо своє місце в рядах цієї партії і свою національно-політичну працю і організацію будемо вести в рамках програми УНДО і його організаційного статута" [38, с. 1]. Окрім того, на сторінках газети лунали заклики вступати у ряди "політичної партії, що єднає у собі усіх українців без різниці, до якої суспільної верстви належить" [38, с. 1]. Популяризувалося заснування осередків УНДО в сільській місцевості.

У Станіславові УНДО популяризувало газету "Покутське слово". Хоча офіційно вона декларувала себе безпартійним незалежним часописом, що стояв на захисті національних

інтересів українців, у вступній статті першого номеру видання зазначалося, що "1925–1926 рр. це час могутнього зриву української стихії, а доказом цього є з одного боку кристалізація української політичної думки, то є новоутворені політичні партії з ясними національними й соціальними програмами..." [39, с. 1], відтак можемо припустити, що йдеться про УНДО.

Після року існування редакція знову звернулася до громадськості, зазначаючи, що програма часопису залишилася незмінною [40, с. 1].

Редакція часопису поставила за мету об'єднати всіх чесних людей незалежно від політичних переконань "для національного і соціального подвигнення Батьківщини взагалі, а політично – господарського відродження Покуття зокрема" [41, с. 200].

Газета "Покутське слово" була патріотичною, її редакція відмовлялася друкувати оголошення, подані поляками [42, с. 42].

Отже, видавнича діяльність УНДО скеровувалася на популяризацію політичної партії. Пресові органи реалізовували задекларовані завдання. Одним із яких було збереження та розвиток української культури та освіти в Західній Україні. Відзначимо, що активне культурно-освітнє життя розглядалося як чинник національної ідеї українців. Відтак, саме цьому аспекту суспільного життя приділялася особлива увага на сторінках преси. УНДО змогло поширити свій вплив на національні культурно-освітні установи, зокрема "Рідну школу", "Просвіту" і стати захисником українців від польської асиміляційної політики.

Унівська преса, будучи доступною для широкого загалу, активізувала громадськість до рішучих дій, перешкоджала нищенню українства. Культурницька тематика часописів скеровувалася на розвиток національної свідомості та збереження українства загалом.

Список використаних джерел

1. Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання перший період діяльності (1925–1928 рр.) / І. Соляр. – Львів, 1995. – 68 с.
2. Нищення українських шкіл в Галичині // Робітник. – 1 лютого 1925. – С. 1. 3. Діло. – 31 січня 1924. – С. 1.
4. Проти правописного хаосу у наших школах // Діло. – 28 березня 1934. – С. 2. 5. Шаповал Ю. Національна журналістика: наукові праці / Ю. Шаповал. – Львів, 2006. – Т. 2. – 486 с.
6. Школа, батьки і діти // Діло. – 12 лютого 1937. – С. 2. 7. Плебісцитова практика // Діло. – 21 січня 1937. – С. 3. 8. Освіта на Україні // Діло. – 26 лютого 1929. – С. 2. 9. Герасимович І. Збройна і культурна боротьба / І. Герасимович // Діло. – 23 травня 1933. – С. 3. 10. Український народ! // Діло. – 3 січня 1931. – С. 2. 11. Діло. – 23 лютого 1929. – С. 3. 12. Проти українського університету // Діло. – 14 лютого 1929. – С. 3. 13. Діло. – 19 лютого 1929. – С. 2. 14. Рудницький М. Дві необхідні книжки / М. Рудницький // Діло. – 12 березня 1924. – С. 2. 15. Щурат В. Творець української повісти (150-ліття роковин уродження Гр. Квітки) // Діло. – 6 січня 1929. – С. 2. 16. Культурне російсько-українське братання // Діло. – 22 лютого 1929. – С. 1. 17. Наступ на національні установи // Діло. – 13 березня 1929. – С. 1. 18. Освітньо-шкільне віче в Яворові // Свобода. – 11 червня 1933. – С. 11. 19. Муц О. Вплив видавничої діяльності УНДО на культурно-освітній розвиток Східної Галичини у міжвоєнний період / О. Муц // Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника: Історія і сучасність Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції (Львів, 28 – 30 жовтня 2010 р.) [Відп. ред. М. М. Романюк, Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника]. – Львів, 2010. – С. 560–565. 20. Терлецький О. Наша традиція / О. Терлецький // Шлях нації. – Червень 1935. – С. 7. 21. 3. П. Схід чи Захід? // Шлях нації. – Червень 1935. – С. 1–4. 22. Рада. – 1925. – 9 серпня. – С. 1. 23. В справі оборони шкільництва // Рада. – 9 серпня 1925. – С. 1. 24. Шкільний плебісцит // Національна політика. – 22 січня 1939. – С. 3. 25. Українське шкільництво // Національна політика. – 5 лютого 1939. – С. 3. 26. Духовне каліцтво народу // Національна політика. – 15 січня 1939. – С. 2. 27. Заподіяно велику шкоду українській справі // Національна політика. – 18 червня 1939. – С. 1–2. 28. Ющишин І. Культура нашого селянства / І. Ющишин // Національна політика. – 12 березня 1939. – С. 2–3. 29. Великанович О. Виховуймо себе / О. Великанович // Національна політика. – 9 квітня 1939. – С. 3. 30. Лисяк П. Легенда Крут / П. Лисяк // Національна політика. – 5 лютого 1939. – С. 1. 31. Шевченко // Національна політика. – 12 березня 1939. – С. 1. 32. Ющишин І. Дороговказ у праці над молоддю / І. Ющишин // Національна політика. – 11 червня 1939. – С. 3. 33. Баран С. Спроба регламентації освіти / С. Баран // Національна політика. – 6 серпня 1939. – С. 2. 34. З нашого мистецтва // Національна політика. – 22 січня 1939. – С. 2. 35. Сповнимо наш громадянський обов'язок – вимагаємо здійснення повноти наших прав // Національна політика. – 30 квітня 1939. – С. 1–3. 36. Рудницький М. Чого хочемо від нашої літератури? / М. Рудницький // Шлях нації. – Жовтень 1935. – С. 1–3. 37. Гнатишак М. Одно завдання сучасної літератури / М. Гнатишак // Шлях нації. – Червень 1935. – С. 14. 38. За українську школу в межах Польщі // Подільський голос. – 15 грудня 1928. – С. 1. 39. М. Правда про нас самих // Покутське слово. – 15 листопада 1926. – С. 1. 40. На манівцях нашої шкільної політики // Покутське слово. – 15 грудня 1926. – С. 3. 41. Галушко М. Українські часописи Станіслава (1879–1944 рр.) / М. Галушко – Львів, 2001. – 301 с. 42. Глаголюк В. Українська преса Покуття як джерело вивчення суспільно – політичного життя краю 20 – 30-х рр. ХХ ст. / Василь Глаголюк. – К.: ВЦ "Просвіта", 2008. – 224 с.

Оксана Муц

**ПРЕССОВЫЕ ИЗДАНИЯ УНДО – ВАЖНЫЙ ИСТОЧНИК ИССЛЕДОВАНИЯ
НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ДВИЖЕНИЯ В ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ В МЕЖВОЕННЫЙ
ПЕРИОД**

В статье проанализирована национально-демократическая периодика Восточной Галиции, определена роль тематических публикаций в общественно-политической жизни межвоенного периода.

Ключевые слова: периодика, Восточная Галиция, общественно-политическая жизнь, межвоенный период, национально-демократические издания.

Oksana Muts

**PRESS PUBLICATIONS UNDO – AN IMPORTANT SOURCE RESEARCH NATIONAL
CULTURAL MOVEMENT IN WESTERN UKRAINE DURING THE INTERWAR PERIOD**

The article analyzes the national democratic periodicals in Eastern Galicia, the role of thematic publications in Public Life inter-war period.

Key words: Periodicals, Eastern Galicia, social and political life, the interwar period, the national-democratic issue.

УДК 930. 22: 94 (477) (045)

Микола Стопчак

**ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР В УКРАЇНСЬКІЙ
ЗАРУБІЖНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ**

У статті проаналізовано історіографічний доробок українських зарубіжних істориків з питань зовнішньополітичної діяльності Директорії УНР, охарактеризовано їх досягнення у висвітленні досліджуваної теми, з'ясовано чинники, які завадили зарубіжним фахівцям об'єктивно відобразити багатогранну боротьбу Директорії за міжнародне визнання молодій Українській державі.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Директорія УНР, політика держав Антанти, зовнішня політика, українська зарубіжна історіографія.

Після приходу до влади Директорія, намагаючись здобути міжнародну підтримку в боротьбі за українську державність, спрямувала свою зовнішньополітичну діяльність на вирішення трьох взаємопов'язаних завдань: здобуття визнання України світовим товариством; пошук союзників та налагодження з ними дієвої співпраці.

Всебічне осмислення досвіду національного державотворення в 1917–1920 рр., з'ясування гірких уроків і причин помилок державного будівництва неможливе без глибокого аналізу міжнародних відносин у цю добу, в т.ч. й за часів Директорії УНР. М. Держалюк зазначає, що "міжнародні відносини мали доленосне значення для молодій Українській державі у 1917–1922 рр. Вони становили 90 % усіх чинників, що впливали на майбутнє України" [11, с. 22].

Незважаючи на об'єктивні труднощі, а також помилки, яких припустилась Директорія в здійсненні свого зовнішньополітичного курсу, діяльність її дипломатичних місій за кордоном суттєво сприяла процесам державотворення в Україні, зміцненню її міжнародних зв'язків, піднесенню престижу УНР в очах європейської й світової спільноти. Саме цим обумовлений великий інтерес до вивчення різноманітних аспектів зовнішньополітичної діяльності Директорії як зарубіжних, так і вітчизняних істориків.

Дослідження цих питань триває вже декілька десятиліть, особливо активізувавшись зі встановленням незалежності України. Створено багато узагальнюючих і монографічних праць, статей, захищено низку кандидатських і докторських дисертацій. Усе це зумовлює необхідність історіографічного осмислення всієї сукупності праць із цієї проблематики, особливо публікацій українських зарубіжних авторів, тим паче, що й до цього часу серед сучасних вітчизняних та зарубіжних фахівців ще остаточно не подолані розходження в оцінках підсумків зовнішньополітичної діяльності Директорії. До того ж, існують намагання частини вітчизняних істориків некритично запозичувати й використовувати оцінки й висновки українських зарубіжних авторів щодо зовнішньополітичної діяльності Директорії.